

cos gestos»); fora d'això a l'E. Mj. un cas de *tacañeria* a mj. S. xv en el poeta Suero de Ribera del *Cançoner de Stúñiga* (cort d'Anfós el Magnànim). Com a terme afectiu i un poc argonat, l'evità sens dubte la literatura de l'època, de to quasi uniformement seriós. I així no ens sobta la seva absència en els diccs. dels 1490 (A. de Palencia, Nebrixa).

En liberalitzar-se els gustos literaris amb l'arribada del Renaixement, comencem de trobar-lo sovint; i llavors és notable que també en castellà brilli pertot com absent l'acc. moderna 'avar, gasiu', també estranya allà, del tot, a l'E. Mj., i que tan arbitràriament s'havia pres com a base de la recerca etimològica. En Sz. de Badajoz (mj. S. xvi), un espectador benèvol, presenciant la calúmnia dels Vells contra Susanna, exclama: «¡Oh qué terrible traición! ¡Oh qué gran *tacañeria!*»; Daniel, en comprovar la falsedat d'un dels Vells, li diu: «¡Oh *tacaño!*», i més enllà uns es confessaven d'ofèrir «por mañās / --- / con nuestras lenguas *tacañas* / a Dios brasfemias *estrañas* / y al próximo vituperios»; la Roma dels Borges era «carnicera de los buenos, esclava de los *tacaños*» per a Torres Naharro; el místic Malón de Chaide acusà la seva ànima de «fementida, mira que estás en poder del demonio, esclava de un tan gran *tacaño*»; i fins Cervantes fa que D. Quixot i Sancho es planyin dels «agravios del *tacaño* Siglo».

Car és l'acc. enterament general en literatura clàssica de la seva llengua, en Fr. Luis de León i molts altres que Castro cita en la seva ed. de Quevedo, a propòsit d'*El Gran Tacaño*, nom ben afanyat per les qualitats de l'insigne murri Pablos, el «pícaro» per excel·lència. No cal que ens allarguem més, com sigui que tot això queda documentat, en aquests i en molts més casos, en TACAÑO del DCEC/DECH. Sempre idea de condemna moral o de deprimència social, en castellà antic i clàssic, igual que en la nostra llengua.

I el mateix continua paral·lelament en la portuguesa, on les fonts medievals el defineixen «criado, pedinte, miserável, andrajoso»: «el vistiose em panos de *tacanhos*» parlant d'un rei que corria disfressat, en el *Quarto Livro de Linhagens*, del S. xiv, veg. la *Crestomatia Arcaica* de JNunes (23 i 599); en el període renaixentista observem el mateix matís que en la nostra llengua i la del centre, definit per Duarte Nunes de Leão «fraudento, astuto para o mal, velhaco, que engana com ardís e embustes». Així mateix, i més tirant cap a idea de baixa condició, el trobem sovint en el gran clàssic Ferreira de Vasconcelos (1538 i 1550): «é muyto aprimorado, e mais, sebey que não é *tacanhos*» en l'*Aulegrafia*; «aveis de saber guardar os tempos da esgrima, se me queires despir, que bem sabeis que não sou *tacanhos*, antes a nenhum homem tenho em pior conta que o mindigo» en la *Eufrosina*; «por nada me ei de acanhar a misérias e *tacanharias*» en la *Ulisipo* (Machado).

Oscilla entre això i la idea de crueltat aferrissada: «capitão austero, áspero e *tacanhos*» en les narracions conquistadores de les *Décadas* de Diogo do Couto (c. 1600). I encara seguia en vida pròspera i creadora en el S. xvii, com ho mostren els abstractes,

«*tacanhice vilã*» en els Sermons de João de Ceita († 1631) i «registrando-se ânimos grandes, por *tacanhizas* a que são súbditos» en els d'Antônio Feio. En fi s'estenia a Galícia des d'antic, car bé sembla ser això, i la data més antiga de totes, la que ens proporciona un sobrenom en un doc. de 1332 «Garçia Anes, dicto *Tacaño*» (MtzSalazar, *Docs. Gall- Ss. XIII-XV*, 111).

Pertot arreu, doncs, l'acc. baixesa o males arts, socialment i moralment parlant. No seria difícil d'admetre que amb aquesta ja va coexistir de bell principi l'acc. moderna de mesquinesa o tarannàs miseriosos; que al capdavant també s'hauria pogut descabdellar des d'aquesta, tan predominant en literatura: tal com s'esdevingué amb *roí* i *roïnesa* i cast. *ruindad*, que si pròpiament expressen la maldat moral o de tota índole, avui en boca del poble — i encara més en la llengua veïna que en la nostra — denoten sobretot la idea d'avarícia; fem memòria de *miser* i la seva família, que si en llatí només indiquen la idea de desgràcia o mal estat, passen en els temps romànics a evocar la noció del miserable que s'agarra al metall.

Em guardo, però, d'afirmar que no tingué abans alguna existència en certs tons de llengua, per més que fins en cast. l'esmentí el *DAut.* en darrer lloc i sense cita d'autors, i manqui del tot en el meu cedulari de cites cat. i cast., en els diccs. cat. dels Ss. xvi-xvii, i en els cast. dels anys 1600 (com Percivale i Covarrubias); que fos, però, més antic si bé menys robust dins la llengua, deu indicar-ho el fet que ja Oudin (1607-13) admeti com a possible l'acc. «taquin, chiche, mesquin», i el mateix sembla entendre's en portuguès en alguna de les cites clàssiques adduïdes per Moraes (altrament no ben clares).

Sigui com vulgui hem de mirar aquesta acc. com a juxtaposada i molt menys important que l'altra, i no tenim dret a pendre-la com a punt de partida en la investigació etimològica. El fet que aquesta sigui l'única documentada a Itàlia, fa comprendre sense disculpar-lo l'error de Diez, M-Lübke i Gamillscheg, lingüistes tan ignorants del català i poc familiars amb tot el món hispànic; però és un argument de pes escassíssim pel fet de ser un mot molt més tardà a Itàlia que a la Península Ibèrica.

Una recerca pacient de glossaris i concordances,¹ de lectures literàries i dialectals, dotzenes d'anys, no m'ha permès de trobar cap exemple en llengua italiana, anterior als arplegats pel Tommaseo. Fent un paquet de tots els exemples de *taccagno* i *taccagneria* aplegats en una obra tan abundosa, només en trobem un de c. 1540 (Firenzuola), tres de la 2.^a meitat del S. xvi, i uns quants del xvii. Han passat trenta anys més, s'hi han afegit els esforços dels dos homes més savis en filologia d'Itàlia, Br. Migliorini i Ang. Prati, que després de mans i mànigues per salvar aqueixa suposada primàcia italiana, només han aconseguit afegir-hi un ex. anterior en una trentena d'anys, en l'obra de Maquiavel, home ficat fins al coll, i maldant enmig de la torrentada espanyola que s'abocava sobre el seu país. En un mot, a la Península veïna el mot solament